Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Rytterskolen

Medlemsblad for

KARLEBO LOKALHISTORISKE FORENING

www.lokalhistoriske-forening.dk
15. årgang nr. 3- Vinter 2021—2022.

Anskuelsestavle. Geografi: Livet på landet.

Fredensborg Museum.

Karlebo Lokalhistoriske Forenings medlemsblad, 'Rytterskolen' udkommer så vidt muligt 4 gange årligt og udsendes primært til foreningens medlemmer.

www.lokalhistoriske-forening.dk

INDHOLD:

S. 3: Formanden har ordet

S. 4: Noget om Lyngebækgård og Sigvard Munk.

S. 6: Om generalkonsul Jens Olsen og Lyngebækgård.

S. 17: Anskuelsestavlernes historie.

S. 24: Et lille stykke af egnens historie er forsvundet..

S. 26: Da en anden epidemi truede.

S. 28: Foreningens bestyrelse.

Redaktør: Flemming Jappsen – Holtebakken 49 -2990 Nivå

Tlf.: 5124 5338 – fl.jappsen@gmail.com

Layout/grafik: Jens Erik Christiansen – Åtoften 131, 2990 Nivå

Tlf.: 4914 0397 – jensec2990@gmail.com

Tryk: 500 eksemplarer,

ISSN:2794-1833

Deadline for næste udgave af medlemsbladet er 1. marts. 2022.

Materiale til redaktøren modtages gerne elektronisk.

Eftertryk er tilladt efter aftale med redaktøren.

Formanden har ordet

Så gik vi i gang!

Kære medlemmer!

I sidste nummer af bladet lød overskriften på denne plads: "*Så går vi i gang*!". Og med fortsættelsen, at "*endelig er vi nu ved at komme ud af Coronaens kvælertag ....*"

Og så gik vi i gang. Faktisk lykkedes det os at gennemføre efterårsprogrammet 2021 helt efter planen. Med generalforsamlingen, den 30. september, som højdepunktet. Det blev en rigtig god aften med et flot fremmøde på omkring 85 deltagere. – Tak for det!

Men desværre ser det nu ud som om vor tids "pest" ingen ende vil tage. Coronaen forsøger sig åbenbart atter med et nyt "*kvælertag*". Det skal imidlertid ikke få bestyrelsen til at give op. Vi fortsætter ufortrødent planlægningen af det kommende års program, som I vil få tilsendt i begyndelsen af februar.

Her vil vi også denne gang søge at lave et program med det velkendte mix af gode og interessante foredrag, byvandringer, udflugter, rundvisninger o.a., der har lokalhistorisk interesse.

Og så vil jeg gerne slutte med at udnævne 2022 til "*håbets år*". Håbet om, at vi for alvor får bugt med "pesten", så vi ikke blot i vores forening, men i hele samfundet, får mulighed for at vende tilbage til det liv, der er så vigtigt for os alle.

Hermed ønskes I alle et rigtigt godt og lykkeligt nytår!

Med venlig lokalhistorisk hilsen

Niels Storgaard Simonsen

Formand

Noget om Lyngebækgård og Sigvard Munk.

Af Jens Erik Christiansen.

Bladets næste artikel omhandler generalkonsul Jens Olsen og Lyngebæksgård, som den tidligere hed. Artiklen er skrevet i 1979 af tidligere overborgmester i København, Sigvard Munk. Dette er en lille introduktion til artiklen.

Den nuværende ejer af gården har valgt at stryge *s'et* i navnet.

Lyngebækgård

Ved udskiftningen af landsbyen Ullerød i 1787 blev 2 af gårdene lagt sammen og flyttet ud på en bakke nordøst for byen. Gården blev kaldt Lyngebæksgård; hvorfor den blev kaldt sådan, er ikke fundet oplyst, men et gæt kunne være, at der et sted på ejendommen har løbet en bæk gennem et område med lyng.

Senere blev det meste af jorden til en 3. gård, Elstrødgård, købt og lagt sammen med Lyngebækgård. Det

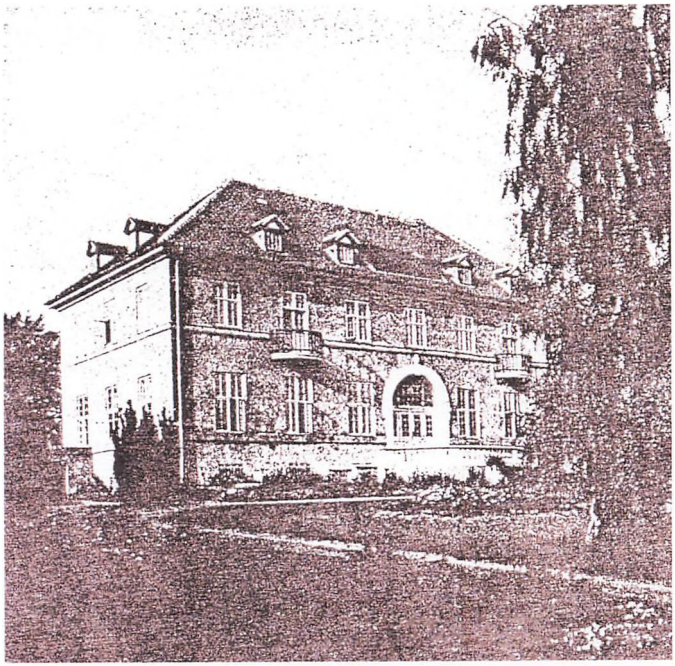

Foto af Lyngebækgård, bragt i Illustreret Tidende i 1907. Som det fremgår, var bygningen oprindelig uden sidefløje.

Fredensborg Arkiverne.

samlede areal var nu på næsten 200 tdr. land.

Fra udskiftningen og til 1925, hvor Jens Olsen overtog gården havde den mere end **15** forskellige ejere.

I 1893 brændte gården med undtagelse af hovedbygningen og bestyrerboligen. Disse brændte til gengæld i 1905.

En ny hovedbygning, tegnet af arkitekt, professor Martin Nyrup blev herefter opført. Nyrup er især kendt for at have tegnet Københavns Rådhus og gasbeholderen på Østre Gasværk, der i dag fungerer som teater.

I 1948 skænkede Jens Olsen Lyngebækgård til en fond, *'Jens Olsens Fond',* til fordel for børneforsorgen, og fra 1953 til1988 var der indrettet skolehjem i bygningen.

Derefter stod bygningen tom til 1993, hvorefter den frem til årsskiftet 1995/96 var udlejet til Røde Kors som asylcenter.

Igen stod bygningen tom, denne gang til 2001, hvor hele ejendommen blev købt af den nuværende ejer, direktør Ib Rønje fra Sjælsø-Gruppen.

I 1972 lejede Karlebo Kommune avlsgården for 50 år, og der blev i nogle af bygningerne indrettet en skole for kommunens unge. Efter ønske fra direktør Rønje ophørte lejemålet tidligere end aftalt, og ungdomsskolen flyttede til Møllevej.

Sigvard Munk
(1891 - 1983)

Han voksede op i Horsens i trange kår og måtte tidligt være med til at opretholde familiens økonomi som avisbud og bydreng.

Han kom i lære som smed på en telefonfabrik i byen, og allerede her begyndte han en fagpolitisk karriere som en slags talsmand for fabrikkens lærlinge.

Efter at være flyttet til København forsatte han det fagpolitiske arbejde, hvor han opnåede betydelige tillidsposter.

Han kom desuden ind i det alm. politiske arbejde, fra 1928 i Københavns borgerrepræsentation og fra 1931 til 1938 tillige i Folketinget for Socialdemokratiet.

Fra 1938 til 1956 var han Københavns socialborgmester, en meget krævende post under besættelsen og i efterkrigstiden med stor bolignød, udbredt fattigdom og med mange børn, der måtte anbringes uden for hjemmene.

I 1956 kunne han så krone karrieren med titel af overborgmester. Her sad han frem til 1962.

I 1980 fik han udgivet sine erindringer **'Bydreng, smed, overborgmester.'** I betragtning af, hvor meget fagpolitisk, alm. politisk og foreningsarbejde han har deltaget i, er de overraskende korte. Kun godt 30 sider i A5 format. Som tillæg til erindringerne lod han indgå artiklen om generalkonsul Jens Olsen og Lyngebækgård, der bringes på de følgende sider.

En kort beskrivelse af generalkonsul Jens Olsen og tilblivelsen af "Generalkonsul Jens Olsens Fond" samt oprettelsen af skolehjemmet "Jens Olsens Minde" på Lyngebæksgården i Nivå.

Af Sigvard Munk.

Generalkonsul Jens Olsen blev født den 22. juli 1876 i Helsingør som søn af skibsfører Jens Olsen og Rasmine Petrine Olsen, født Christensen, og blev døbt Jens Julius Olsen i Sct. Mariæ Kirke den 3. september samme år.

Han opvoksede i et fisker- og færgesamfund i den lille harmoniske husrække på Lappen i Helsingør. Lappens tilblivelse kan føres tilbage til Frederik II og Christian IV's tid. Og resterne af det lille samfund er i dag sikret for eftertiden ved fredning af miljøet.

Der er ingen tvivl om, at dette specielle miljø har haft stor indflydelse på Jens Olsens liv. Den måske lidt barske og nøjsomme tilværelse i tæt samklang med et stærkt menneskeligt sammenhold kan nok præge et menneske for resten af livet. Jens Olsen mindedes altid sin barndom som en lykkelig tid og fortalte på sin humoristiske måde episoder fra barndommen, så man både så og hørte det hele for sig. Faderen var sømand til fingerspidserne, og skulle der spules, eller andre gøremål, kunne det hænde, at Jens Olsen og hans fire søskende blev indrulleret i kaptajnens mandskab, alle måtte deltage. Moderen var levende, fuld af humor og altid klar til at hjælpe, hvis der opstod problemer.

Efter sin konfirmation kom Jens Olsen til København i koloniallære. Efter endt læretid og aftjent værnepligt rejste han som 20-årig til England i uddannelsesøjemed. Han studerede ved de højere læreanstalter og høstede rige erfaringer i de londonske handelshuse om internationalt forret-

ningsliv, og – som så mange driftige mænd før ham – supplerede han økonomien ved at sælge aviser i Londons gade.

Den beslutsomhed og energi, hvormed Jens Olsen gennemførte sin uddannelse, skyldes derfor ikke alene en god begavelse, men også rødder i et miljø, hvor man måtte gøre en personlig indsats for at opnå det, man ønskede i livet.

Efter sin tilbagevenden til Danmark blev han i en ung alder ansat i uldfirmaet Bloch og Behrens. Dette job førte ham til Sydamerika, Sydafrika og andre oversøiske pladser, hvor firmaet drev store eksport- og importforretninger. Senere blev han prokurist i firmaet for til sidst selv at overtage det. I en lang årrække drev han firmaet med konsul N.P. Pedersen som medindehaver. Han stiftede et stort uldfirma i Argentina, hvor han desuden investerede i store ejendomme. Han blev konsul, senere generalkonsul for Uruguay. Foruden en fornem britisk orden var han dekoreret med Ridderkorset af Dannebrogordenen og blev 17. august 1931 udnævnt til Kommandør af Dannebrog.

I året 1925 indgik han ægteskab med fru Nina Krause, der var enke efter en meget kendt tømmerhandler Krause. I ægteskabet var der ingen børn.

Generalkonsul Jens Olsen o. 1940.
Fredensborg Arkiverne.

Da Bloch og Behrens i 1928 blev omdannet til et aktieselskab, trak Jens Olsen sig ud af de daglige forretninger, men beklædte hvervet som formand for selskabets bestyrelse indtil 1932.

Hans yderst demokratiske indstilling slog tydeligt igennem, da han i 1925 købte Lyngebæksgård efter stamhusbesidder Basse Fønss, der drev den som lystgård. Jens Olsen ville imidlertid drive gården ved hjælp af gifte

folk, hvor både hustruer og større børn deltog i arbejdet i mark og stald, og han selv tog del i driften. Ud over at familierne havde fri bolig med have, lod han også gårdens overskud komme dem til gode.

Arbejdet på gården var Jens Olsens rette element. Han gik op i det med liv og sjæl, ikke blot hvad angik de administrative sider af driften, men i høj grad også de manuelle. På travle årstider, ikke mindst i høsten, var Jens Olsen i sit es. Der blev holdt høst- og julefester, og selv om Jens Olsen i det daglige førte en yderst spartansk tilværelse, var der ingen smalle steder, når der skulle festes.

I 23 år drev han gården sammen med betroede medarbejdere, hvorefter han ved hjælp af salgssummen for et parti argentinsk uld stiftede en fond, til hvilken han skænkede Lyngebæksgård. Ønsket var, at gårdens hovedbygning skulle indrettes til børnehjem for dårligt stillede børn.

Lyngebæksgård, hvis samlede areal på Jens Olsens tid var på 122,5 ha, har sine jorde liggende samlet ved gården. Grænserne er Øresund og Usserød Å. Hovedbygningen er opført

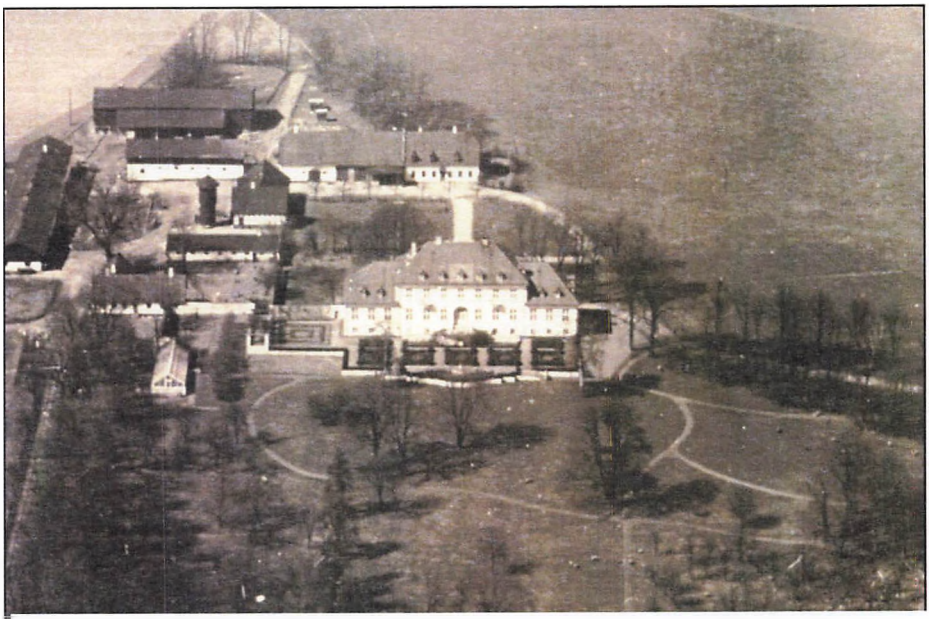

Lyngebækgård, set fra syd. Ca. 1940.

Fredensborg Arkiverne.

ved professor, arkitekt Martin Nyrup efter brand i 1905 og ligger adskilt fra avlsbygningerne.

Gården er i årene 1801 – 1861 dannet ved sammenlægning af flere bøndergårde. Med undtagelse af hovedbygningen brændte gården i 1893, og i 1905 brændte hovedbygningen, forpagterboligen og en del af avlsbygningerne.

Tiden på Lyngebæksgård var den bedste og lykkeligste i Jens Olsens liv.

Efter fondens stiftelse flyttede Jens Olsen og hustru til Lyngby, hvor han boede til sin død den 10. februar 1954.

Denne særegne, dygtige og initiativrige mand med udprægede samfundsinteresser og speciel interesse for børn og unge stod en dag i maj måned 1945, kort tid efter Danmarks befrielse, på Erik Leunings kontor. Denne var direktør for særforsorgen under Socialministeriet. Blandt mange andre opgaver havde Leuning at administrere alt, hvad angik børne- og ungdomsforsorgen i Danmark. Han havde blandt sine medarbejdere en økonomichef ved navn Michael Andersen. Jeg kendte dem begge meget nøje, fordi jeg som socialborgmester i København og dermed formand for børneværnet havde næsten dagligt samarbejde med dem for bl.a. at skaffe forsyninger af enhver art til børnehjemmene over alt i landet, hvilket vi i København var interesserede i. Vi havde børn og unge anbragt i næsten alle af de ca. 300 hjem af forskellig art, som forefandtes på dette tidspunkt. Somme tider havde vi endda mere end halvdelen på de aldeles overfyldte hjem. Mange børn blev den gang fjernet, ikke mindst på grund af den meget ringe moral, der under besættelsen opstod, og som i mange tilfælde betød nødvendigheden af at søge børnene og de unge anbragt under andre og mere betryggende forhold.

Jens Olsen fortalte, hvad hans virksomhed bestod af og udtalte sin særlige interesse for en harmonisk og god udvikling for børnene, for som han sagde: "Børn kan ikke gøre for, om de er født af fattige eller bedre stillede forældre, men de må fra samfundets side stilles ens med hensyn til uddannelse og tilbud og deraf lære at klare sig selv". Han var klar over, at det måtte være særligt svært for dem, der var anbragt uden for deres rigtige hjem, og at disse derfor havde

størst behov for hjælp. Han vidste, at man over alt i Danmark var helt udgået for al slags uldtøj, og derfor havde han sendt en skibsladning uld på vej til Danmark fra sin farm i Argentina. Den ville han nu bede Socialministeriet om at få bearbejdet, således at børnehjemmene på ny kunne blive forsynet med det nødvendige undertøj m.v.

Direktør Leuning takkede – den for ham ukendte velgører - og lovede at tage sig af sagen.

Han kaldte mig og sin økonomichef til møde, hvor vi diskuterede, hvorledes vi bedst greb sagen an. Leuning havde lige før mødet af Jens Olsen fået meddelelse om, at han havde yderligere en skibsladning uld på vej hjem som supplement til den første ladning. Vi blev enige om, at Leuning og Andersen skulle forsøge at tale med arbejdsgiverne og jeg med de faglige organisationer om at få forarbejdet materialet. Dette viste sig umuligt, da man over alt arbejdede i døgndrift for at forsyne befolkningen med de helt udgåede varer af denne art.

Spørgsmålet var nu: "Hvad gør vi?"

Vi tre og Jens Olsen holdt et møde og blev enige om at søge de 2 skibsladninger uld solgt. Dette var ikke vanskeligt. Vi fik solgt ulden til Tjekkoslovakiet og Holland til et samlet beløb af ca. 600.000 kr. På et nyt møde foreslog undertegnede da, at vi for disse penge oprettede en fond med en bestyrelse på f.eks. 5 medlemmer og med et par politiske repræsentanter af forskellig politisk farve og foreslog, at jeg, hvis man kunne tiltræde dette, talte med mine gode venner, folketingsmedlemmerne Hans Hedtoft og Victor Larsen, om at indtræde i en sådan bestyrelse. Dette tiltrådtes og efter at have talt med dem begge, tog vi sammen til Lyngebæksgård, talte med Jens Olsen og viste dem rundt. De meddelte mig et par dage efter, at de var villige til at indtræde i fondsbestyrelsen.

Den 27. februar 1947 enedes vi så om at starte fonden, tiltrådte forslaget til vedtægter og valgte en bestyrelse bestående af Leuning, Michael Andersen, Victor Larsen, Hans Hedtoft og undertegnede. Jens Olsen selv ville til en begyndelse ikke være med, men vi overtalte ham dog, og han blev selvsagt formand. Senere tiltrådtes bestyrelsen af Jens Olsens ugifte søster, Julie Olsen – "Moster" - som hun altid blev kaldt. Hun var boghol-

Lyngebækgård. Indgangsfacaden mod nord. 2021.

Foto: Flemming Jappsen

der i firmaet Bloch og Behrens. Den første forretningsfører blev økonomichef Michael Andersen, som efter sin tidlige død blev efterfulgt af pens. oberstløjtnant Helsted, der også indtrådte i bestyrelsen. Han var en god bekendt af Jens Olsen.

I oktober 1960 overtog undertegnede hvervet, da Helsted ønskede at fratræde på grund af alder.

Efter fondens start skulle vi nu finde frem til den bedste anvendelse af pengene. Der blev udarbejdet en vedtægt, hvoraf fremgik, at pengene skulle anvendes til velgørende formål inden for børne- og ungdomsforsorgen.

I slutningen af fyrrene og årene derefter var der en meget stor mangel på anbringelsesmuligheder for de lidt tilbagestående børn. Alle hjemmene landet over var som allerede fortalt aldeles overfyldte, hvilket særligt mærkedes i København. Næsten halvdelen af alle børn, der blev fjernet fra deres "naturlige" hjem, kom fra København. Vi brugte meget at anbringe disse børn i et skolehjem ved Holstebro, men det var så elendigt bygningsmæssigt, at det skulle nedlægges. Og selv om Københavns kommune havde det udmærkede skolehjem "Spanager" ved Køge, så var dette så overbelagt – ca. 100

børn, men kun normeret til halvdelen – at vi ikke så os i stand til at give børnene de bedste opholdsbetingelser.

Da Jens Olsen havde ytret ønske om, at "Lyngebæksgård" eventuelt kunne anvendes til børnehjem, fik jeg den tanke, at her måske var en mulighed for at få et hjem til den slags børn indrettet.

Efter en mængde samtaler med forskellige personer og myndigheder fik jeg til sidst Jens Olsen til at tage med mig og nogle fra bestyrelsen på en rundtur til flere forskellige af Københavns kommunes hjem og havnede til sidst på "Spanager".

Dette skete lørdag den 20. november 1948.

Jens Olsen blev så begejstret for, hvad han havde set, at han under dette besøg på "Spanager" bad om papir og pen og skrev:

Undertegnede Generalkonsul Jens Olsen overdrager herved min Ejendom "Lyngebæksgaard", Matr.Nr. 1a, etc. af Ullerød til Generalkonsul Jens Olsens Fond.

Overdragelsen sker vederlagsfrit, dog saaledes at Fonden forpligter sig til at overtage de på Ejendommen hvilende Prioritetsforpligtelser.

"Lyngebæksgaard", den 20/11 1948.

Til Vitterlighed:

sign. Esther Fridorf, Spanager, Lille Skensved. L. Fridorf, Førstelærer, Spanager, Lille Skensved.

Således skænkedes gården til fonden.

Senere gav fonden flere andre og store gaver. Således en stor andel af en beboelsesejendom på Amager "Hveens Hus", der havde en værdi af ca. 550.000 kr., en aktie i forsikringsselskabet "Baltica" på 50.000 kr., endvidere 15.000 kr. indkommet ved salg af hans bil samt endelig et beløb på 200.000 kr., som var penge, Jens Olsen havde fået ved afviklingen af "Horserødlejren" til staten. Jens Olsen m.fl. havde ejet lejren i mange år og anvendt den til gratis sommerferieophold for københavnske skolebørn.

Men nu var tiden inde til at få realiseret planen om at gøre "Lyngebæksgård" til et skolehjem for tilbageståede børn. Der fulgte et utal af møder og samtaler, forinden dette kunne ske. Hele det indre af gården måtte selvsagt ændres totalt. F.eks. gik den store stue fra gulv til tag, så her måtte der lægges om, så hallen blev delt. Dette skete ved at lægge et

loft midtvejs, så der blev mulighed for at indrette elevværelser øverst oppe. Vi satsede på at skaffe plads til 44 elever – piger og drenge – og det syntes Jens Olsen var helt urimeligt. Jeg havde samme opfattelse, men som det viste sig senere, gik udviklingen den anden vej.

Indretningen blev gennemført. Ombygningen kostede 700.000 – 800.000 kr., hvoraf fonden udredte halvdelen. Den blev færdig i løbet af 1952. De første børn blev modtaget i begyndelsen af september 1953.

Forinden havde bestyrelsen ansat som forstanderpar Kai Nielsen og hustru. Nielsen havde været ansat i længere tid på "Marie Kirkeplads hjælpeskole" i Istedgade, København, og der undervist børn af samme art som dem, man skulle anbringe på "Jens Olsens Minde".

Forstanderparret begyndte arbejdet den 1. april 1953 og udførte i 22 år indtil 1975 et fortræffeligt arbejde, der da også blev påskønnet af såvel

Stien op til bronzealderhøjen syd for gården. Her sad Jens Olsen ofte og kiggede ud over Øresund.

Foto: Flemming Jappsen

bestyrelse som af elever og deres pårørende. Bestyrelsen beklagede meget, at de måtte ophøre med deres vigtige arbejde på grund af sygdom, men vil aldrig glemme deres store og medmenneskelige gerning.

Fonden har også været med til at betale gymnastiksal, hobbyrum, 3 villaer til lærerboliger samt projektering til en ny skole m.m. I det hele har fondens bestyrelse gennem årene været meget lydhør over for hjemmet med tilskud til forskellige foranstaltninger, der var af betydning for hjemmet, dets elever og medarbejdere.

Til opførelsen af gymnastiksal m.m. bidrog også Københavns kommune med et større beløb, idet salen også blev stillet til rådighed for elever i kommunens optagelseshjem i Kokkedal.

Avlsgården, der i nogle år, havde vist underskud, blev ved fondens overtagelse af gården i 1948 bestyret af Carl Sørensen og hustru. I årene 1923 – 1964, da Sørensen afgik, udførte de det meget betroede og vanskelige job på en god måde, som alle er dem tak skyldige for.

I 1964 bortforpagtedes avlsgården til Hans Peder Pedersen, Havdrup. Det gik imidlertid ikke særligt godt, og på et vist tidspunkt optog vi forhandlinger med Karlebo kommune, som havde vist interesse for enten at leje eller købe avlsgården og de tilliggende jorder.

Disse forhandlinger endte med at Karlebo kommune med fonden indgik et lejemål begyndende 1. marts 1972 og varende til 1. marts 2022 mod, at kommunen betalte en årlig afgift på 100.000 kr., der dog skulle prisreguleres. Ved samme lejlighed tillagdes et parkareal grænsende til den gamle strandvej vederlagsfrit til børnehjemmet. Imidlertid var der i 1971 frasolgt et areal på ca. 7.000 m^2 af Lyngebæksgårds sydvestlige del, som var overgået til byzone. Arealet blev købt af sparekassen S.K.S., dels til villabebyggelse, dels til Ullerødvejens forlæggelse. Dette salg gav os et ret betydeligt beløb, og dette i forbindelse med lejemålet til Karlebo kommune gjorde fonden i stand til i årene derefter at kunne uddele ret store beløb – 100.000 kr. eller mere – til forskellige almennyttige formål i den bedste overensstemmelse med fondens vedtægter.

I den vedtægt, der fulgte med hjem-

mets godkendelse af myndighederne, har man tiltrådt, at fonden af de 5 tilsynsrådsmedlemmer for skolehjemmet udpegede de 3. Denne bestemmelse gælder stadig efter 1. april 1976, hvor tilsynsmyndigheden er overgået til Frederiksborg amt, og jeg mener, den er af største betydning.

Jeg tror hermed at have givet en kort oversigt over tilblivelsen af fond og skolehjem. Navnet "Jens Olsens Minde", som har været skolehjemmets navn indtil for nylig, er nu ændret til "Jens Olsen Skolen", og dette navn svarer formentlig også bedst til den virksomhed, skolen nu udfolder. Jeg tror nu fuldt og fast, at tidligere tiders små vanskeligheder nu er forbi, og at skolen med gode, dygtige og menneskelige medarbejdere har alle betingelser for virkelig at hjælpe de ulykkeligt stillede børn, der nu engang er nødt til at være borte fra deres rigtige hjem, til at blive gode samfundsborgere til gavn for dem selv som for os alle.

Men selv om vi har strøget "Minde" i skolen navn, så vil ingen, der har kendt Jens Olsen, nogensinde glemme denne beskedne, initiativrige mand for hans store interesse og vældige indsats for at hjælpe, hvor hjælpes bør.

Jeg, der har kendt ham fra 1945, er ham megen tak skyldig for den tillid, han viste mig. Mange er de minder, jeg har om ham. Vore dejlige samtaler, der kunne dreje sig om såvel aktuelle som sportslige, ja endog om personlige oplevelser og familieforhold m.v. Jens Olsen interesserede sig også meget for sporten. Han, min kone og jeg overværede flere gange fodboldkampe og andre sportslige opvisninger. Navnlig de første havde hans store interesse, specielt når ØB, Østerbros Boldklub, var involveret. Jeg tror, at denne klub i høj grad kan takke ham for dens eksistens, thi jeg ved, han økonomisk støttede den meget.

Men alt dette er nu minder. Minder om herlige stunder sammen med et levende, tænkende og pragtfuldt menneske, der havde evne og vilje til at gøre, hvad muligt var, for at alle kunne have det godt i vort lille land. Han vil altid blive mindet for sit virke for alle de små.

Derfor har han også fået sin sidste hvileplads på den bakketop på Lyngebæksgård, hvorfra han så ofte sad og frydede sig over udsigten over det dejlige Øresund.

Jens Olsens gravsten på bronzealderhøjen.
På stenen står kun: PAX. JENS OLSEN. 1876—1954.
Det kan undre, at hans urne er nedsat i et fredet gravminde.
Men måske spurgte man ikke om lov?
Fotos: Flemming Jappsen.

Anskuelsestavlernes historie

I den historiske skolestue på Fredensborg Museum i Avderød hænger der et antal såkaldte anskuelsestavler. De suppleres desuden med en video, hvor der vises flere hundreder af slagsen. Tavlerne viser billeder med en lag række temaer som religion, historie, geografi, landbrug, industri, zoologi, botanik m.m. Disse tavler indgik i undervisningen fra sidste del af 1800-tallet til midten af 1900-tallet.

Bemærkning *De viste anskuelsestavler er dels digitaliserede udgaver fra Danmarks Pædagogiske Bibliotek ved DPU, Danmarks Pædagogiske Universitet i Emdrup, Aarhus Universitet og dels affotografering af tavler, der kan ses på Fredensborg Museum i Avderød.*

Af Niels Storgaard Simonsen

Historiker, cand.mag.

Anvendelsen i undervisningen af de såkaldte anskuelsestavler, der i 1800-tallet vandt indpas i skolerne, først i Tyskland senere i Danmark, var baseret på "*anskuelseslæren*", der også kaldtes for "*erfaringspædagogikken*". Udtrykket "*erfaring*" antyder jo, at ordet "*anskue*" ikke blot skulle opfattes som det ubevidste og ureflekterede "*at se noget*", men at det derimod skulle være en aktiv proces. Denne proces skulle føre til det,

Bibelhistorie: "Lad de små børn komme til mig..." var hos eleverne en populær indgang til faget, for det handlede jo om dem. DPU.

vi udtrykker med ordet "anskuelse", det vil sige, at eleverne skulle danne sig en mening om det, de så på anskuelsestavlerne. Her skulle læreren være den styrende og formidlende i en *"fri samtale"* med børnene om det, der kunne ses på anskuelsestavlerne.

Det var desuden også i overensstemmelse med skoleloven fra 1814, hvor man fremhævede vigtigheden af, at eleverne skulle være aktive og fortælle om, hvad de tænkte. Dette kaldte man *"forstandsundervisning"*. Men virkeligheden var imidlertid en anden, thi udenadslære og terperi var det, der mødte eleverne i skolen. Derfor fremstod indførelsen af anskuelsesbillederne i undervisningen næsten som en pædagogisk revolution.

Johann Amos Comenius

Brugen af billeder i lærebøger - og siden billeder i stor størrelse, bl.a. kaldet anskuelsesbilleder - er en del af en lang europæisk, men også en dansk didaktisk, pædagogisk historie. Forskere fremhæver her især Johann Amos Comenius, der var en tjekkiske lærer, forfatter og biskop i den bøhmiske/tjekkiske brødremenighed, som både en pioner og en stor inspirator. Han betragtes som en banebrydende pædagog og læremester.

1658 udgav Comenius det værk - der er særligt relevant i denne sammenhæng - og som har sat sig varige

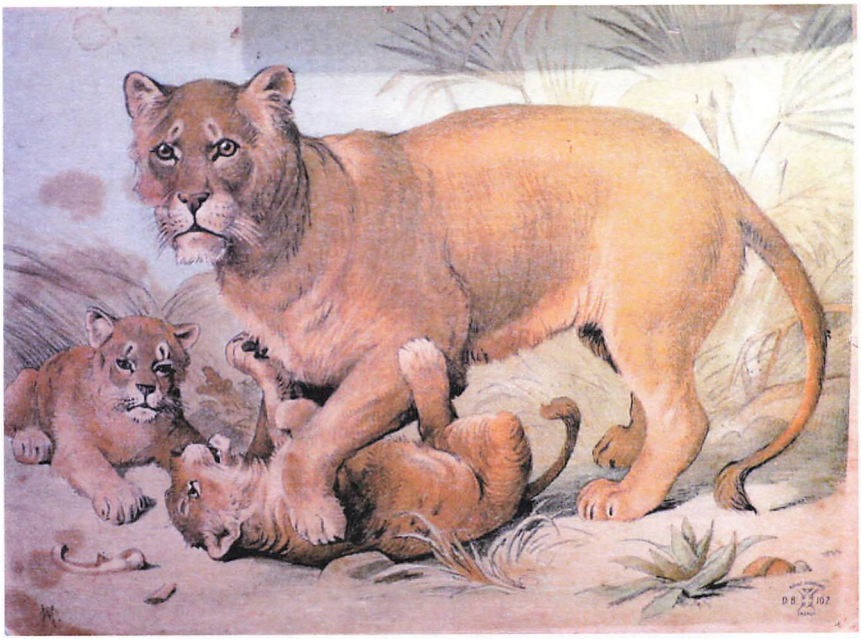

Naturhistorie: Løvinde med sine unger.

Fredensborg Museum.

spor i pædagogikken, nemlig *"Sanseverdenen i billeder" (Orbis Sensualium Pictus)*. Dette værk betragtes som hans praktiske hovedværk.
Det sidstnævnte værk rummede 150 lektioner med billeder og tekster på tysk og latin. Her stiftede eleven bekendtskab med naturens, den samfundsmæssige og den religiøse verden. Læreren skulle så at sige tage eleven ved hånden og vise ham verdens indretning. I sit store værk om didaktik havde Comenius udtrykt det på den måde, at *"Erkendelsens begyndelse må til enhver tid tage sit udgangspunkt i sanserne"*. Bogen blev i 1721 udgivet i en samlet udgave på dansk, tysk og latin.

Men det er også vigtigt at gøre sig klart, at når brugen af billeder i undervisningen vandt fremgang, så skyldtes dette også - som med Gutenbergs opfindelse af bogtrykkerkunsten - den teknologiske udvikling. Her blot med et negativt fortegn, idet børnene og deres forældre jo kun kendte til den verden, de erfarede umiddelbart indenfor for deres landsby, hvor langt de fleste var bønder.

Dette af den simple grund, at man ikke kendte til de mange forskellige transportmidler, der for os er en selvfølge. *"Apostlenes heste"* var det gængse *"transportmiddel"*, når man

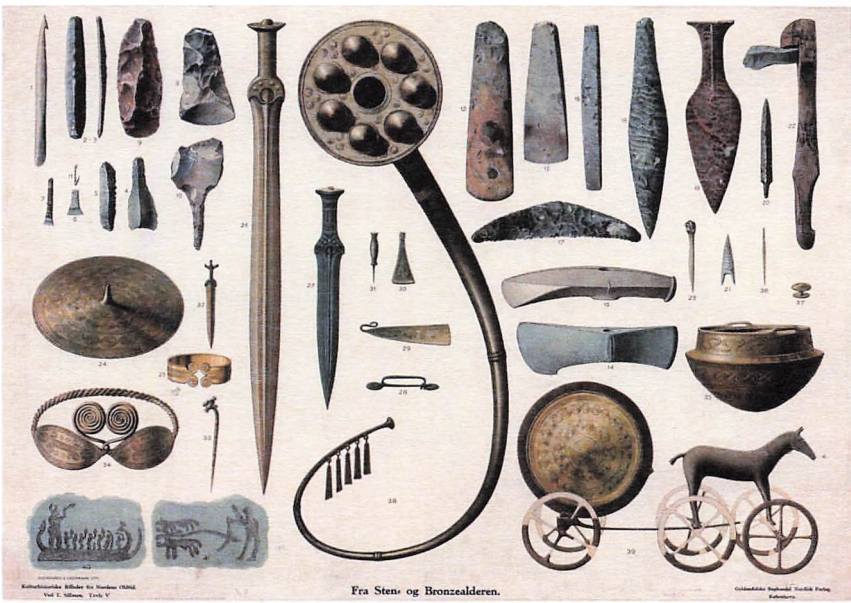

Danmarks Oldtid. Sten- og Bronzealderens fund bidrog til den nationale stolthed, ligesom der var masser at tale om.

Bæltepladen midt på tavlen til venstre er fundet i 1879 i Langstrup Mose og er motiv på vore 200-kr sedler. DPU.

skulle bevæge sig fra punkt A til punkt B. Kun de velhavende kunne opleve en anden verden end den, man kendte fra dagligdagen i landsbyen eller den nærmeste og oftest ganske lille købstad. Og især kendte man naturligvis heller ikke til den moderne informationsteknologi med dens voldsomme eksponering af tekster og billeder.

Johann Bernhard Basedow og Friedrich Fröbel

Det kan ikke undre, at udviklingen med brugen af billeder indenfor undervisning især tog fart i det centraleuropæiske/tyske område. For Johan Comenius' tanker levede videre og i 1774 udgav en tysker, Johann Bernhard Basedow, sin såkaldte "Elementarwerk", der indeholdt 100 kobberstik, der fortalte om verdens indretning. Og i 1800-tallet så man ligeledes en pædagogiske ildsjæl, der var inspireret af Johan Comenius' tanker, nemlig den tyske lærer og pædagog, Friedrich Fröbel (1782-1852). Hans tanker om en undervisning, der tog udgangspunkt i barnet - også i praksis - vurderedes af lærer og seminarieforstander, Kirstine Frederiksen (1845-1903), til at have påvirket skolelivet overalt i verden.

Historie: Her ses en skildring af hyldesten af de danske soldater ved hjemkomsten efter krigen 1848-50. Billedet skildrer både glæde og sorg. Angående det sidste ses en soldaterenke med sit nu faderløse barn. DPU.

I Tyskland havde man derfor allerede i begyndelsen af 1800-tallet anvendt anskuelsesbilleder i undervisningen. Her viste de sig som nyttige redskaber ved undervisningen af døvstumme børn efter den såkaldte "talemetode". Man brugte dem til at forklare ord og begreber fra hverdagslivet for børnene. Men billederne blev imidlertid også brugt i undervisningen i de almindelige skoler.

Danske anskuelsesbilleder

Det fik teologen, Johan Keller, leder af Vilhelm Dahlerups Døvstumme Skole i København, til at tage på studierejse til Tyskland, der betragtedes som talemetodens hjemland. Han havde hidtil anvendt tyskproducerede anskuelsesbilleder, men nu besluttede han sig for at producere sine egne billeder. Det betød, at han i 1871 udgav den første samling af danske anskuelsesbilleder. De fik titlen: *"Billeder for Folkeskolen og Døvstummeskolen".*

Der var uden tvivl en slags sult i befolkningen efter at se billeder, der kunne vise, hvordan verden så ud langt fra landsbyen. Den religiøse verden havde man jo hidtil kunnet opleve gennem kirkernes kalkmalerier. Der blev nu, i samarbejde med en række danske kunstnere, fremstillet vægbilleder, der kunne købes og hænges op i hjem med beskedne indkomster. 1863 udkom samlingen *"Danske Billeder"* fulgt op af *"Københavnske Litografier og Nordiske Billeder".* Selv om de nok ikke var så egnede til skolebrug anbefaledes de alligevel til formålet. I 1872-73 kom så Johan Kellers anskuelsesbilleder, specielt beregnet til skolebrug.

Anskuelsesundervisningen indføres

Da man nu kunne få danskproducerede anskuelsesbilleder med motiver, der var tilpasset danske forhold, indførte man i Københavns Kommune anskuelsesundervisningen som et selvstændigt fag på skoleskemaet i 1872. Det gjaldt for de mindre børn, men også i de store klasser tog man metoden i brug i fagene geografi, historie og naturhistorie.

Metoden bredte sig nu i de kommende årtier til andre større byer, og f.eks. indførte Frederiksberg Kommune metoden i skolerne i 1892. Der vistes i øvrigt en stor interesse landet over blandt lærerne for undervisning efter anskuelsesmetoden. Bl.a. blev det taget op i Dansk Pædagogisk Selskab og på Danmarks Lærerforenings møder. Og flere lærere udgav bøger med vejledninger i undervisningen i det nye fag.

Dansk skolemuseum blev oprettet i 1887 og kom til at fungere som en slags center for undervisningsmidler, hvor der også blev udstillet et stort antal anskuelsestavler. Her kunne lærerne også hente inspiration. Tyskland havde som foregangsland været den væsentligste inspirator, men der hentedes også inspiration fra lande som USA, England og Norge.

Lov om anskuelsesundervisning

Jorden var således for længst gødet med hensyn til også lovgivningsmæssigt at få indført anskuelsesundervisningen som et selvstændigt fag. Kultusminister, biskop Hans Valdemar Styhr (1838-1905), fik efter mange forhandlinger vedtaget "*Lov om forskellige Forhold vedr. Folkeskolen*" den 24. marts 1899. Her blev faget vedtaget som fag for forberedelsesklasserne, det vil sige 7-8 års børnene. Og som undervisningsmetode i andre fag for de større børn. Endelig fulgte den 6. april 1900 det, der er kaldt det "*Styhrske cirkulære*", som fastlagde den praktiske udmøntning af loven.

Fra nu af og de næste 25 år blev der produceret en stor mængde anskuelsestavler, men efter 1925 sker der et ganske stort fald i produktionen. Man fortsætter stadigvæk med at bruge tavlerne, selv om vægten nu mere blev lagt på naturfagene. Og denne brug fortsatte til efter 2. verdenskrig, hvorefter den langsomt ebbede ud.

Afviklingen

I 1937 vedtog man en ny skolelov, hvor anskuelsesundervisningen ikke længere nævntes. Den blev heller ikke nævnt i en bekendtgørelse fra 1941 om "Målet for Folkeskolens Undervisning". Men barnets selvvirksomhed nævntes dog stadigvæk både

Historie: Christian d. 4. på dækket af 'Trefoldigheden', hvor han mistede sit ene øje. Efter maleri af Wilhelm Marstrand.

Fredensborg Museum.

i loven og i bekendtgørelsen. Undervisningsministeriet ønskede ikke længere at anvise bestemte metoder, kun rammerne for undervisningen.

Faget var tilsyneladende forældet. Men den egentlige årsag var i virkeligheden ikke "metodetræthed". Årsagen skal derimod også her søges i den teknologiske udvikling. Denne havde medført, at børnenes og familiens horisont ikke længere var begrænset til den snævre landsby. Viden om "eksotiske" mennesker og dyr var heller ikke længere begrænset til anskuelsesbilledernes verden.

Nu kunne man ikke blot køre på cykel, men også rejse med bil og tog. 95% af alle hjem holdt en avis, der viste billeder fra hele verden. Og "*Statsradiofonien*" begyndte at sende fra april 1925. Snart begyndte man også at indføre de første lysbilledapparater i skolerne og lærerne kunne nu vise motiver for eleverne fra hele verden, indenfor mange forskellige emner. *Lærernes Lysbilledforening* blev allerede grundlagt i 1913 og den udarbejdede og distribuerede billedserier om især fremmede lande, vilde dyr samt erhvervsliv og produktion.

Langsomt blev verden større for både voksne og børn. Anskuelsesbilledernes virkelighed var så at sige blevet erstattet af en anden og langt mere mangfoldig virkelighed.

Geografi: Livet i en havneby.

Fredensborg Museum

Et lille stykke af egnens historie er forsvundet.

Tekst og foto: Flemming Jappsen

Gammel Strandvej år 2019

Samme sted år 2021.

Sølyst Teglværks forvalterbolig blev opført 1893 og fungerede som bolig indtil 1981 hvor teglværksproduktionen stoppede. Den blev erklæret bevaringsværdig i en lokalplan for området omkring 2007. og det var især fra år 2014 og frem, at forfaldet tog til.

I 2020 - 2021 blev der udarbejdet et tillæg til lokalplanen, der medførte, at bygningen kunne nedrives. Den var på daværende tidspunkt i så dårlig stand, at en renovering ville være meget omkostningskrævende.

Bygningen blev nedrevet i 2021

Der er nu kun et skorstensfragment af Sølystlyst Teglværks industribygninger tilbage. Skorstenen var oprindelig dobbelt så høj, men på grund af nedstyrtningsrisiko, bestemte man fra kommunen side at halvere højden. Problemet med nedbrydningsmateriale og bortkørsel af dette, løste man ved at fylde alle brokkerne ned i den del af skorstenen, der blev bevaret.

Den sidste rest af Sølyst Teglværk

Resten af den gamle skorsten, eller,

" Nålen i soluret"

Da en anden epidemi truede.

Af Jens Erik Christiansen.

I august 1873 kunne beboerne i Hørsholm Distrikt, der bestod af Birkerød, Bloustrød, Hørsholm og Karlebo kommuner, læse følgende opslag:

Da den epidemiske Kolera nærmer sig vor Egn, maa undertegnede Sundhedskommission paa det Indstændigste opfordre Distriktets Beboere til at iagttage følgende Forsigtighedsregler:

1. ***Sørge for Reenlighed og frisk Luft.*** *Boligerne maa daglig udluftes, Væggene hvidtes, hvor det ei er skeet for nylig, og frisk Sengehalm lægges i Sengestederne. Rendestene og Svinestier maa jevnligen udskylles, stillestaaende Vand afledes og Beholdningerne i Møddingskasserne, hvor disse ere i umiddelbar Nærhed af Vaaningshusene, saavidt muligt udføres til fjernere Steder.*
   I Boliger, hvortil der findes Lokummer, maa Uddunstningen fra disse jevnlig uskadeliggøres ved Anvendelse af Klorzinkopløsninger, der tilligemed Brugsanviisninger kunne erholdes paa Apotheket. Hvor Lokummer ei haves, maa Husfaderen sørge for, at Udtømmelserne skee saa langt fra Boligen, som muligt.
2. ***Vogte sig for at besvære Maven med skadelige Ting.*** *Man maa derfor afholde sig fra Nydelsen af Frugt, især umoden Frugt, kun nyde meget faa Grøntsager og vogte sig vel for at drikke altfor meget Øl, især naar dette skulde være syrligt.*
3. ***Undgaae Forkjølelse især af Maven****, hvorfor vi tilraade Brugen af* ***uldne Mavebælter****. Skulde Forkjølelse opstaae, da søge man strax Sengen og fremkalde sveden ved varme Drikke, f. ex. Hyldethee.*
   Skulde der alligevel opstaae Mavebsværligheder, især Brækning og Diarhoe , da opfordre vi indtrængende Beboerne til snarest at søge Lægehjælp, hvorved den farlige Sygdom ofte kan afværges.
   Ubemidlede kunne uden Betaling erholde Sengehalm og de omtalte Rensningsmidler fra Apotheket, naar man henvender sig til Sognerådsmedlemmerne i de respektive Kommuner.

Hørsholm den 4de August 1873.

Paa Sundhedskommissionens Vegne

P. Møller	***W. Møller***	***J. Lindegaard***
Birkedommer.	*Distriktslæge.*	*prakt. Læge.*

Kolera er forårsaget af en bakterie, der hovedsageligt spredes gennem forurenet drikkevand og fødevarer. Især afføring fra mennesker er årsag til smittespredning gennem vandet.

I 1873 har man haft en klar erindring om, hvad der var sket blot 20 år tidligere. Her blev landet ramt af en voldsom koleraepidemi, der særlig gik ud over København pga. den store befolkningstæthed - man var endnu ikke begyndt at nedrive voldene rundt om byen - en meget dårlig vandforsyning, og gader der flød med affald af enhver art fra mennesker og dyr.

7.219 blev syge og heraf døde 4.737 svarende til 66 % eller mellem 6 og 7 % af hele byens befolkning.

Myndighederne havde en stærk formodning om, at smitten havde noget med det dårlige vand og den udbredte forurening at gøre. Derfor gik man nu i gang med at etablere en ordentlig vandforsyning til byen og anlægge kloakker.

Når sundhedskommissionen i opslaget skriver, at koleraen *'nærmer sig vor Egn',* har man haft blikket rettet mod den anden side af Øresund. Her var en koleraepidemi brudt ud. Helsingborg var ramt, men helt katastrofal var situationen i den lille by Höganæs nord for Helsingborg. Af byens ca. 900 indbyggere blev 348 angrebet og af dem døde 177. Det medførte bl.a., at 28 børn stod uden forældre.

Fra dansk side gjorde man, hvad man kunne for at holde smitten borte. Således måtte ingen forlade færgen fra Helsingborg, før de var blevet undersøgt af embedslægen.

Og bestræbelserne lykkedes. Koleraen nåede ikke til Danmark.

I 1873 vidste man ikke, at det var en bakterie, der fremkaldte sygdommen. Det blev først påvist i 1883 af den tyske læge og biolog Robert Koch (1843 - 1910).

Den manglende viden om årsagen til koleraen medførte en mængde 'gode' tilbud fra smarte handlende og fabrikanter. At drikke bitter var et yndet råd. Måske var *'De barmhjertige Søstres Bitter'* ekstra god?

Mistanke om, at smitten kunne være luftbåren gjorde, at en kamfercigar blev meget populær. Om det også gjaldt blandt damer, melder historien ikke noget om.

Over hele Verden
er Doktor Rospails Kamfercigar anbefalet som en uundværlig Artikel for Sundheden, og navnlig for dem, som nære Frygt for
Kolera
og andre smitsomme Sygdomme.
En gros & en detail-Udsalget for Kjøbenhavn er hos
J. Dettinger,
Frederiksberggade
10, Stuen 10.
Ordrer udføres med Postforsfud.

Foreningens bestyrelse.

Formand:
Niels Storgaard Simonsen tlf: 2341 5440 niels.storgaard@email.dk
Næstformand:
Anna-Sophie Simony Dalgaard tlf: 2927 1928 asdalgaard@outlook.dk
Kasserer:
Brita Gersner tlf: 4914 4289 b.gersner@gmail.com
Øvrige bestyrelsesmedlemmer:
Merete Gøtzche tlf: 4828 0555 m.go@outlook.dk
Flemming Jappsen tlf: 5124 5338 fl.jappsen@gmail.com
Peter Aarby tlf: 4914 5281 paarby@post.tdcadsl.dk
Henrik Teileskov tlf: 4914 3752 teileskov@post.tele.dk

Suppleant 1og webmaster:
Bjørn Sandberg tlf: 4914 4028 bjoern.sandberg@gmail.com
Suppleant 2:
Ebba Anker tlf: 3136 8264....ebbaanker@gmail.com

Anskuelsestavle tegnet af førstelærer Kristian Jakobsen, Karlebo.
Fredensborg Museum

SB 2/2022